

รูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้าน ในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรม ไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี*

A Model for Managing Local Wisdom on Traditional Herbs in Thai-Karen
Cultural Center Area, Ban Hinsai, Yang Hak Subdistrict, Pak Tho District,
Ratchaburi Province

¹อัญชลี รัตน์ และ ดังนภสร ณ ป้อมเพชร

¹Unchalee Rattana and Darngnapasorn Na Pombejra

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Suan Dusit University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: unchalee.mao@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี 2) ศึกษาแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวคิดการจัดการความรู้ 5 ขั้นตอนของบดินทร์ วิจิตรณ์ มาประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน กลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 10 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้ใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้าน 2) คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยกะเหรี่ยง และ 3) บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบลยางหัก จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อยมาวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในรูปแบบเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านล้วนเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในคน โดยมีแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน หากแต่ยังขาดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ควรมีแบบการจัดการที่ต้องมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการเป็นวงจรรองอย่างต่อเนื่อง 5 ขั้นตอน คือ การแสวงหาความรู้, จัดเก็บความรู้, การแลกเปลี่ยนความรู้, การถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมชุมชน; รูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น; ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง; สมุนไพรพื้นบ้าน

Abstract

This research article aimed to (1) collect local wisdom related to traditional herbs in Thai-Karen Cultural Center area, Ban Hinsai, Yang Hak Subdistrict, Pak Tho District, Ratchaburi Province, and (2) explore the management model of local wisdom on traditional herbs through community participation. This qualitative research applied the five-step knowledge

*Received February 26, 2025; Revised August 23, 2025; Accepted September 6, 2025

management framework of Bodin Wijarn, adapted to fit the community context. The target group, consisting of ten key informants selected purposively, was divided into three groups: (1) users of traditional herbal knowledge, (2) members of Thai-Karen Cultural Center Committee, and (3) personnel from the Yang Hak Subdistrict Administrative Organization. The data collected through interviews and small group discussions were analyzed using content analysis and presented in a descriptive format.

The research findings revealed that local wisdom on traditional herbs is tacit knowledge embedded within individuals. The management of this local herbal wisdom currently exists under community participation; however, it still lacks a systematic knowledge management process. Therefore, a community-based management model should be developed to ensure continuous and cyclical participation through five key steps: knowledge acquisition, knowledge storage, knowledge sharing, knowledge transfer, and knowledge application.

Keywords: Community Participation; Local Wisdom Management Model; Thai-Karen Cultural Center; Traditional Herbs

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ในแต่ละพื้นที่ล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สะท้อนวิวัฒนาการของสังคมและความเจริญก้าวหน้าของประเทศอย่างต่อเนื่อง เพราะภูมิปัญญาคือการตกผลึกของความรู้ ที่มีเอกลักษณ์ของสังคมหรือชุมชนอันเป็นผลสืบเนื่องจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อมในบริบทของสังคมวัฒนธรรม กายภาพ คติความเชื่อในแต่ละพื้นที่และกลายเป็นปัญญาเฉพาะหรือภูมิปัญญาเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นซึ่งมีหลากหลายกระจายตามแต่ละภูมิภาคของประเทศ Nokkao (2024) เป็นองค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนของคนในท้องถิ่นที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน หรือในช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีการคิดค้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่องและถ่ายทอด สืบต่อกันมา สำหรับใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ปรับตัว และดำรงชีวิต ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัยอย่างเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของพื้นที่ Department of Agricultural Extension (2024) จึงกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนทำให้สังคมมีความยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การจัดการความรู้ของสังคมไทยส่วนใหญ่มักใช้วิธีการถ่ายทอดตามธรรมชาติ คือการบอกเล่าต่อ ๆ กันมาผ่านความเป็นเครือญาติร่วมสายโลหิต ร่วมวงศ์ตระกูล หรือเป็นคนใกล้ชิดที่สนิทสนมหรือให้ความเคารพนับถือกัน แต่ขาดการบันทึกอย่างเป็นระบบในรูปแบบลายลักษณ์อักษรเช่นเดียวกับสังคมตะวันตก ส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยบางส่วน บางพื้นที่ได้สูญหายไป ไม่มีการนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน หรือหากมีการนำมาใช้ก็เป็นเพียงในบางด้าน บางเรื่องเท่านั้น ทำให้ในเวลาต่อมา รัฐบาลต้องกำหนดเป็นนโยบายในการอนุรักษ์ พันธุ์พืช ปะ วัฒนธรรมาและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเมื่อมีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ.2540-2544 ที่เน้นการพัฒนาให้เกิดสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีแนวทางการพัฒนา คือ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพคนเป็นหลัก

จังหวัดราชบุรี เป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีประชากรหลากหลายทางชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันมาช้านาน จึงเป็นพื้นที่ซึ่งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายโดยปริยายด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปหรือโผล่ว ซึ่งได้มีการก่อตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านคาและอำเภอบางแพ ในบริเวณตำบลยางหัก จำนวน 3 หมู่บ้านคือ หมู่ 2 บ้านตากแดด หมู่ที่ 2 บ้านท่ายาง หมู่ที่ 4 บ้านหินสี(กลุ่มบ้านพุนาย) โดยชุมชนกะเหรี่ยงทั้ง 3 หมู่บ้านมีความพยายามในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวกะเหรี่ยงดั้งเดิมไว้ เช่น วิธีการปลูกและเก็บเกี่ยวข้าวไร่ การแต่งกายด้วยผ้าทอมือ Ditwirun (2021) การอนุรักษ์ประเพณีความเชื่อ เช่น ประเพณีชิงทะเลเต็ง แห่ช่อดอกไม้เวียนรอบเจดีย์ ประเพณีอั้งบั้งซัง กินข้าวห่อหรือการกินข้าวใหม่ที่คนในหมู่บ้านจะร่วมกันจัดขึ้นในเดือนเก้า รวมถึงจัดทำเมนูอาหารท้องถิ่นมาร่วมเฉลิมฉลองและเชิญชวนพี่น้องกะเหรี่ยงในตำบลยางหัก อ.ปากท่อและอำเภอสวนผึ้งเข้าร่วมงานเป็นประจำทุกปี ส่วนงานสถาปัตยกรรมสิ่งปลูกสร้าง โดยเฉพาะรูปแบบบ้านดั้งเดิมที่เคยอาศัยกันในอดีต พบว่าปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ได้มีการจำลองรูปแบบบ้านดั้งเดิมไว้ในบริเวณพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง หมู่ 4 บ้านหินสี ตำบลยางหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จำนวน 1 หลัง Bunyakiat (2018) จากการสนับสนุนงบประมาณของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ภายใต้ความรับผิดชอบของวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี ตามมติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553 ในการฟื้นฟูวิถีชีวิต ภูมิปัญญาวัฒนธรรมกะเหรี่ยง เรื่องการสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้และเสริมศักยภาพเครือข่ายกะเหรี่ยง เมื่อปี พ.ศ.2557

ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงประธานและคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง พบว่าแม้จะมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายด้าน แต่ยังไม่มี การรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยงซึ่งได้ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ ตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ.2562 จำนวน 19 ไร่ จึงกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่อยู่ในสถานการณ์ความเสี่ยงที่จะสูญหายทั้งในแง่ขององค์ความรู้ภูมิปัญญาและจำนวน/ประเภทของพืชสมุนไพรในพื้นที่ซึ่งชาวกะเหรี่ยงในชุมชน เคยใช้เป็นตัวยารักษาโรคมานาน ส่วนสาเหตุของปัญหานี้จากการสัมภาษณ์พบว่า มีหลายปัจจัยเป็นส่วนประกอบ กล่าวคือ ปัจจัยที่หนึ่ง หมอยาพื้นบ้านที่มีความรู้ความสามารถได้ล้มหายตายจากตามอายุชั้ยโดยไม่มีการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลัง ปัจจัยที่สอง มีความนิยมรักษาโดยใช้ยาสมัยใหม่และไปหาหมอที่โรงพยาบาลหรือคลินิกเพราะสะดวก เห็นผลรวดเร็วแม้จะมีต้นทุนที่สูงกว่าก็ตาม และปัจจัยที่สาม พืชสมุนไพรพื้นบ้านส่วนใหญ่มีมากในบริเวณพื้นที่ของศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง ซึ่งเป็นป่าของชุมชนที่ทุกคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ แต่ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา พบว่ามีคนนอกพื้นที่ได้เข้ามาเก็บพืชสมุนไพรออกไปเป็นจำนวนมาก ชุมชนจึงมีความกังวลว่า อาจมีผลกระทบต่อนสมุนไพรบางชนิดที่จะสูญหายหรือสูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ ผู้นำชุมชนและผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านสมุนไพรพื้นบ้าน ในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง ตำบลยางหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรีไว้มิให้สูญหาย ทั้งในแง่ขององค์ความรู้และพันธุ์พืชสมุนไพรในชุมชน ซึ่งบทความนี้จะนำเสนอผลการศึกษารูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้คนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่เกิดความตระหนักในความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งจะส่งผลต่อความยั่งยืนของภูมิปัญญาและพืชพันธุ์สมุนไพรในชุมชนต่อไปในอนาคต อีกทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังสามารถนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนส่งเสริมดูแลสุขภาพของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้ฐานข้อมูลที่ได้สามารถนำไปจัดทำชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่วิถีชีวิตอันโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีพื้นที่ในการศึกษาคือ ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง หมู่ 4 บ้านหินสี ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ซึ่งใช้เกณฑ์คัดเลือกพื้นที่จากความเหมาะสมด้านระยะทางในการเข้าถึงข้อมูล ด้านการเข้าถึงและเก็บข้อมูลได้สะดวก ปลอดภัย รวมถึงสมาชิกของชุมชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าไปมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมผ่านกิจกรรมประจำปี และมีการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก 3 กลุ่ม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Document study) เป็นการศึกษาและรวบรวมเอกสารทั้งที่เป็นเอกสารขั้นต้น ได้แก่ นโยบาย แผน กฎหมาย มติคณะรัฐมนตรีและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชน นโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงในประเทศไทย รวมถึงข้อมูลข่าวสารทั่วไปที่เกี่ยวข้อง และเอกสารชั้นรอง ได้แก่ รายงานการศึกษาวิจัยและวารสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field work study) โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 4 บ้านหินสี ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทยกะเหรี่ยง และองค์การบริหารส่วนตำบลยางหัก

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Samplings) สำหรับการสัมภาษณ์จำนวน 10 คน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้ใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้าน จำนวน 6 คน กลุ่มที่ 2 คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง จำนวน 2 คน และกลุ่มที่ 3 บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบลยางหัก จำนวน 2 คน สำหรับการสนทนากลุ่มย่อย มีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 3 คน จากตัวแทนของสมาชิกทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ ปราชญ์ชุมชนด้านสมุนไพรพื้นบ้าน, ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

1) วิจัยนี้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) สำหรับการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล (in-depth interview) มีแนวทางการสัมภาษณ์ เป็น 3 ขั้นตอนคือ ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนและข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้าน เช่น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ชุมชนเพื่อใช้ในการรักษาโรคหรือบำรุงร่างกาย, รายชื่อและคุณลักษณะสมุนไพรที่พบในพื้นที่, ความต้องการสืบสานภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน ทั้งนี้เพื่อให้การสัมภาษณ์มีความยืดหยุ่น เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูล ตลอดจนอาจได้รับข้อมูลที่อื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย นอกเหนือจากที่กำหนดเอาไว้ และใช้แนวทางการจัดการความรู้ 5 ขั้นตอนของบดินทร์ วิจารณ์ มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

2) การจัดสนทนากลุ่ม (focus group) เป็นการเก็บข้อมูลจากการจัดเวทีสนทนากลุ่ม หรืออภิปรายร่วมกันของตัวแทนชุมชนที่อาศัยอยู่ในหมู่ 4 บ้านหินสี ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี โดย

คัดเลือกจากผู้นำที่มีตำแหน่งทางการได้แก่ ประธานศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลยางหัก และตัวแทนผู้ใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อสนทนาและเปลี่ยนความคิดเห็น มุมมอง ประสบการณ์เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสื ตำบลยางหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องบันทึกข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และกล้องถ่ายรูป ทั้งนี้โดยหลักการของการบันทึกเสียงแบบคำต่อคำ ก็เพื่อบันทึกประเด็นและข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์งานวิจัย และผู้วิจัยได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหลักทุกครั้ง เช่นเดียวกับการใช้กล้องถ่ายภาพบันทึกภาพของผู้ให้ข้อมูล และบริบทสภาพแวดล้อมในพื้นที่ชุมชน ส่วนสมุดจด ผู้วิจัยจะทำการบันทึกข้อมูลระหว่างการสัมภาษณ์ในประเด็นสำคัญ ในการบันทึกผลการวิจัยเบื้องต้น และ/หรือข้อสังเกตการณ์ที่ได้ในแต่ละครั้ง เพื่อนำไปทบทวน เรียบเรียง และใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) และทำการวิเคราะห์ จากนั้นจึงอธิบายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การศึกษาและกรอบแนวความคิด โดยมีขั้นตอน คือ การถอดความจากเครื่องบันทึกเสียง จากนั้นจึงนำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามทั้งแบบสัมภาษณ์และสมุดจดบันทึกที่มีเนื้อหาในประเด็นเดียวกันมาสังเคราะห์ผลรวมกัน โดยใช้วัตถุประสงค์การวิจัยเป็นแนวทางในการจัดหมวดหมู่ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชื่อมโยงเหตุและผล สรุปสาระสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์หรือการแสดงข้อมูล อธิบายเนื้อหา และนำเสนอผลการการศึกษา

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัยและการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย รูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสื ตำบลยางหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 จากการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสื ตำบลยางหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่าพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่อยู่ในพื้นที่ 19 ไร่ของศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง หมู่ 4 บ้านหินสื แบ่งได้ตามลักษณะการใช้คือ สำหรับรักษาอาการภายในร่างกายและรักษาอาการภายนอกทั้งนี้ สมุนไพรพื้นบ้านบางชนิดสามารถใช้เป็นตัวยาดเดี่ยวหรือจะใช้เป็นส่วนประกอบของตำรับยาก็ได้ ส่วนตัวยาดหรือฤทธิ์ยาที่มีอยู่ในพืชสมุนไพรแต่ละชนิดจะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง ที่สำคัญคือ ช่วงเวลาที่เก็บยาสมุนไพรและต้องคำนึงว่าส่วนของพืชที่ใช้เป็นยา ซึ่งการเลือกเก็บส่วนที่ใช้เป็นยาอย่างถูกวิธีนั้นจะมีผลอย่างมากต่อประสิทธิภาพของยาที่จะนำมารักษาโรค Plant Genetic Conservation Project Under The Royal initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn (2021) อย่างไรก็ตาม สมุนไพรที่สำรวจในพื้นที่ศูนย์ฯ สามารถแบ่งได้ตามลักษณะการใช้ โดยมีรายละเอียดสรุปได้ ดังนี้

1.1 สมุนไพรที่ใช้ภายนอกร่างกาย ได้แก่

ที่	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้และวิธีใช้	ข้อบ่งใช้/รักษาอาการ
1.	ต้นโตไม่รู้ล้ม	ต้นสด ตำผสมเกลือและใส่น้ำส้มสายชูเล็กน้อยพอข้น ๆ และนำไปพอกแผล	แก้ฝี แผลมีหนอง
2.	ต้นไฟเดือนห้า	น้ำยางหรือน้ำคั้นจากต้น	ใช้ทา เพื่อรักษาอาการคันจากโรคผิวหนัง กลากเกลื้อน
3.	ต้นกลิ้งกลางดง	ดอกนำมาตากแห้งบดเป็นผงแล้วผสมน้ำทาบริเวณที่มีอาการคัน	แก้โรคผิวหนังผื่นคัน
4.	ต้นหนอนตายหยาก	- ใช้รากมาต้มหรือตำผสมน้ำแล้วนำมาทาหรือล้างบริเวณที่เป็นโรคผิวหนัง ผื่นคัน - ราก นำไปทุบ แช่วน้ำและนำไปพอกล้างผม	แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน ฆ่าเหา รักษาโรคหิด หรือนำไปพอกแผลต่าง ๆ
5.	ต้นขี้ยาย	เปลือก นำไปต้มและใช้สำหรับชะล้างแผล	- ช่วยสมานบาดแผลและห้ามเลือด รวมถึงรักษาแผลเรื้อรัง
6.	ต้นสาบเสือ	เปลือกกินกับหมาก ใบใช้ตำหรือยี้ด้วยมือและนำไปพอกที่แผลสด	- แก้ปากเปื่อย ห้ามเลือดได้ดี และช่วยสมานแผลป้องกันการเกิดแผลเป็น
7.	ต้นย่านาง	ใบนำมาคั้นน้ำและผสมกับดินสอพองสำหรับใช้ทาผิว	ช่วยลดตุ่มคัน สิวผด
8.	ต้นตะแบก	ดอกและเปลือก นำมาต้มอาบ	ช่วยรักษาบาดแผล ช่วยห้ามเลือด และช่วยแก้โรคผิวหนัง รักษาผดผื่นคัน
9.	ต้นกระเทียม	ใช้เหง้าฝนแล้วใช้น้ำที่ได้ทาบริเวณที่มีอาการ	แก้เคล็ดขัดยอก
10.	ต้นเปราะ	เหง้าใช้ทำลูกประคบ	ลดอาการฟกช้ำ
11.	ว่านรางจืด	ใบพอกบาดแผล	ทำให้หายไวขึ้น โดยเฉพาะแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก
12.	ว่านหางจระเข้	- ใบ ตำผสมเหล้าขาวใช้พอก - เนื้อวุ้นด้านในล้างด้วยน้ำสะอาด และผ่านบาง ๆ และทาผิว	- รักษาแผลไฟ - รักษาแผลน้ำร้อนลวก ไฟไหม้ ทำให้แผลเป็นจางลง ทาผิวป้องกันอาการไหม้จากแสงแดด
13.	ว่านเขาคายใหญ่	กินดอกหรือพอกติดตัว	เชื่อว่าจะคงกระพันชาตรี ใช้พอกฝี รักษาแผล

1.2 สมุนไพรที่ใช้ภายในร่างกาย ได้แก่

ที่	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้และวิธีใช้	ข้อบ่งใช้/รักษาอาการ
1.	ต้นกำล้งวัวเถลิง	ใช้เนื้อไม้และรากต้มน้ำ	บำรุงเลือด ธาตุ เอ็น กระดูก
2.	ต้นกระพังโหม	ใช้ใบตำ	รักษาอาการปวดฟัน ลดการอักเสบในช่องปาก
3.	ต้นพญารากดำ	ใช้ส่วนราก ใบ หรือเปลือกต้น นำมาต้มกับน้ำดื่ม	เป็นยาระบาย และขับพยาธิ แก้เหน็บชา ปวดเมื่อย
4.	ว่านปลาไหลเผือก	ใช้รากมาต้มกับน้ำดื่ม หรือนำรากไปตากแห้งและนำมาบดเป็นผงสำหรับชงกับน้ำ	ขับพิษ แก้ไข้
5.	ไม้ฝาง	ใช้แก่นต้มน้ำดื่ม	แก้ฝี แผลพุพอง แผลเรื้อรัง บำรุงโลหิต ลดเส้นเลือดอุดตัน
6.	ว่านไฟเดือนห้า	ใช้ได้ทั้งราก, เมล็ด, ใบ นำมาต้มน้ำดื่ม (ใช้ในปริมาณที่เหมาะสมเพราะมีพิษ)	บำรุงธาตุไฟ ขับพิษเลือดช่วงสตรีอยู่ไฟ ขับประจำเดือน รักษาโรคเรื้อน ขับพยาธิ
7.	ต้นสามสิบ	ใช้รากต้มน้ำดื่มวันละ 1 ครั้ง หรือปั่นผสมกับน้ำผึ้งเป็นยาลูกกลอน	ช่วยขับลม แก้อาหารไม่ย่อย บำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ บำรุงน้ำนม ปรับสมดุลฮอร์โมนเพศหญิง
8.	ว่านโศกไม่รู้ลืม	นำรากไปตากแห้ง ต้มน้ำดื่มหรือใช้ดองเหล้า	แก้อาการปวดเมื่อย อาการคลื่นไส้ บำรุงสตรีหลังคลอด
9.	เถาว์วัลย์เปรียง	- ใช้เถาต้มน้ำดื่ม - ใช้เถาสดนำมาทุบให้ย่อย แล้ววางทาบบนหน้าท้อง แล้วนำหม้อเกลือที่ร้อนมานาบลงไปบนเถาวัลย์เปรียง	- แก้ปวดเมื่อย เส้นเอ็นอักเสบ - ช่วยให้มีดลูกเข้าอู่
10.	ว่านกลิ้งกลางดง	นำหัวว่านต้มน้ำหรือลดเป็นลูกกลอน ปั่นกิน	ใช้บำรุงกำลัง เจริญอาหาร ช่วยขับลม
11.	ว่านขี้ไต้	นำรากต้มกับน้ำ เปลือกใช้กินกับหมาก	- ขับปัสสาวะ ขับพิษร้อน - แก้ปากเปื่อย
12.	ต้นสาบเสือ	ใช้รากต้มน้ำดื่ม	แก้โรคกระเพาะ ท้องอืด และรักษาไข้ป่าได้
13.	ต้นย่านาง	ใช้รากและใบต้มน้ำ	แก้ไข้ ถอนพิษได้หลายชนิด เช่น ไข้หัด ไข้ทับระดู
14.	ต้นตะแบกเลือด	ใช้เปลือกต้มน้ำ	แก้บิด ท้องร่วง บำรุงกำลัง แก้กระษัย
15.	ว่านบอระเพ็ด	ใช้เถาต้มน้ำ	แก้ไข้ ลดความร้อนในร่างกาย บำรุงร่างกาย ช่วยย่อย

ที่	ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้และวิธีใช้	ข้อบ่งใช้/รักษาอาการ
16.	ต้นตะแบก	นำเปลือกและแก่นต้มน้ำ	ใช้แก้ไข้ บำรุงเลือด
17.	ว่านปอกกะปิต	- นำเปลือกต้นและรากต้มน้ำ - รากและผลนำมาต้มดื่ม	- แก้ปวดท้องบิด แก้ท้องเสีย - ช่วยขับเสมหะ
18.	ต้นมะตูม	- ใช้ผลอ่อนและแก้ต้มน้ำ - ราก ใบ และเปลือกนำมาต้มดื่ม	- แก้ท้องเสีย เจริญอาหาร - เป็นยาระบาย ลดไข้
19.	ต้นเปล้าใหญ่	- ใช้รากต้มน้ำ	- แก้เหน็บชา บำรุงกำลัง แก้ อาการปวดท้อง ถ่ายเป็นเลือด
20.	ต้นกระพังโหม	- ดอกหรือแก่นนำมาต้มดื่ม ใช้ใบและเถาต้มน้ำดื่ม	- ช่วยขับพยาธิ บำรุงร่างกาย ขับปัสสาวะ ลด ไข้ ถอนพิษ ขับลม ขับพยาธิ
21.	ต้นคำโมกหลวง	ใช้เปลือกต้มน้ำดื่ม	บำรุงน้ำนม แก้ไข้จับสั่น ลด อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ
22.	ว่านกระเทียม	ใช้เหง้าต้มน้ำ	แก้ปวดท้อง บำรุงธาตุ แก้ อาการเบื่ออาหาร
23.	ต้นเปราะ	ใช้เหง้าต้มน้ำ	แก้ไข้ แก้ไอ บำรุงกำลัง ขับ น้ำย่อย เจริญอาหาร
24.	ว่านรางจืด	นำใบต้มน้ำ	ดื่มถอนพิษ เม้ามาย แก้ร้อนใน
25.	ว่านหางจระเข้	- นำส่วนรากต้มน้ำ - เนื้อว่าน	- มีฤทธิ์แก้โรคนอนใน - เป็นยาระบายอ่อน ๆ ช่วยแก้ อาการท้องผูก ขับสารพิษและ ช่วยเคลือบกระเพาะ ลำไส้
26.	ว่านเขาคายใหญ่	นำหัวว่านไปต้มน้ำ	เพื่อแก้พิษฝี

จากการศึกษารวบรวมสมุนไพรในพื้นที่ศูนย์ฯ จะเห็นได้ว่า มีสมุนไพรที่นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาจากรบรรพบุรุษพี่น้องชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน หรือแม้แต่นำไปใช้ต่อยอดในทางการแพทย์ได้ ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่ของศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี ตำบลยางหัก ร่วมกันเก็บรวบรวมภูมิปัญญาด้านสมุนไพรของชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการต่อไป

วัตถุประสงค์ที่ 2 รูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการนำกระบวนการทำงานมาช่วยในการจัดการความรู้ที่เกิดจากความคิด ประสบการณ์ ความเชื่อของคนในชุมชนซึ่งเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของทุกคน จากการลงพื้นที่วิจัยพบว่าตัวแทนชุมชนต้องการให้มีแนวทางที่จะทำให้พี่น้องกะเหรี่ยงในพื้นที่ทุกช่วงวัยหันมาสนใจและให้ความสำคัญกับการปกป้องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านให้เป็นที่รู้จักและยังคงอยู่ต่อไป จึงได้มีส่วนร่วมกันกำหนดรูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี-บ้านพุทไธสง ม.4 ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เป็น 5 ขั้นตอน โดยมีลักษณะกระบวนการทำงานที่เป็นวงจรอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับแนวคิดของ Turban and Frenzel (as cited in Suphangkun

2020) ซึ่งได้เสนอกรอบความคิดในการจัดการความรู้เป็นลำดับวงกลม ทั้งนี้ รูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี-บ้านพุทรวาย ม.4 ตำบลยางหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ได้มีการปรับรายละเอียด ขั้นตอนให้รายละเอียดสอดคล้องกับบริบทของชุมชนในแต่ละขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) เป็นการใช้ความสามารถในการเรียนรู้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านจากทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เนื่องจากเป้าหมายสำคัญคือต้องการให้คนในชุมชนทุกช่วงวัยหันมาให้ความสนใจและให้ความสำคัญในองค์ความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ดังนั้น รูปแบบและวิธีการแสวงหาความรู้จึงต้องมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับคนทุกเพศ ทุกวัย เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ภูมิปัญญาดั้งเดิมซึ่งเกิดจากประสบการณ์ใช้สมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี-พุทรวาย หมู่ 4 ตำบลยางหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี และความรู้ใหม่ที่มีการผสมผสานกับความรู้ในพื้นที่ เช่น ความรู้ของเด็ก เยาวชนจากการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือในมหาวิทยาลัยภายนอกพื้นที่ ความรู้จากการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมในระบบอินเทอร์เน็ต ความรู้จากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.ยางหัก) เป็นต้น

2. การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storing) พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านถูกจัดเก็บผ่านความจำของแต่ละบุคคลเท่านั้น ยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นระบบ ดังนั้นกระบวนการจัดเก็บความรู้จึงมีความสำคัญต่อการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี-พุทรวาย หมู่ 4 ตำบลยางหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรีเป็นอย่างยิ่ง

ทั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินจัดเก็บความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี-พุทรวาย หมู่ 4 ตำบลยางหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ไปบางส่วน โดยรวบรวมได้ 26 ชนิดพันธุ์พืชสมุนไพร โดยใช้เครื่องมือในการจัดการและการจัดเก็บข้อมูลประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ และจัดทำเป็นไฟล์ข้อมูลในระบบคอมพิวเตอร์ รวมถึงเครื่องมือทางเทคโนโลยีสารสนเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นการส่งผ่านความรู้ระหว่างบุคคลโดยใช้กระบวนการทั้งแบบเป็นทางการ เช่น การประชุมและมีการจัดทำฐานข้อมูลความรู้ในรูปแบบเอกสาร ส่วนกระบวนการที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุยกับผู้รู้หรือปราชญ์ในชุมชนในลักษณะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community of Practice: CoP) เป็นต้น ซึ่งตรงกับวัฒนธรรมของชุมชนกะเหรี่ยง บ้านหินสี ที่เน้นเรื่องความไว้วางใจและการเคารพในระบบอาวุโส ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับการให้เกียรติและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หากมีความรู้ใหม่ ข้อมูลใหม่ ๆ คนในชุมชนก็เปิดใจยอมรับฟังและสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนกันได้ดีด้วยดี

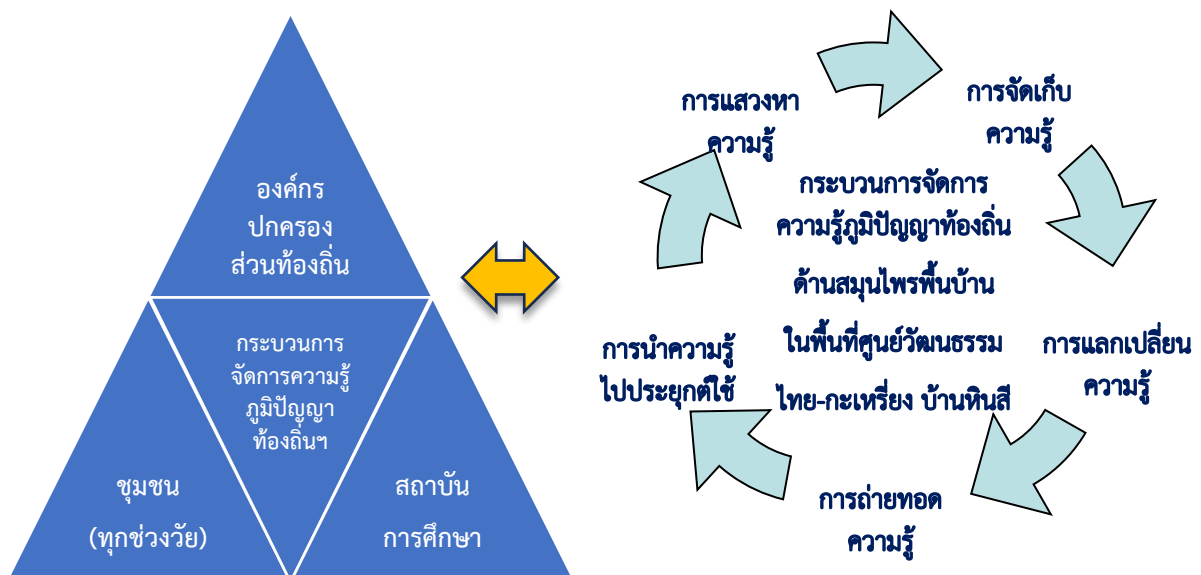
4. การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) คือการเคลื่อนที่ของข้อมูลและความรู้จากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นโดยตั้งใจหรือมีการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการ เช่น การสื่อสารด้วยการเขียน บันทึกในรูปแบบไฟล์ดิจิทัล การจัดอบรม การประชุม เป็นต้น ส่วนการถ่ายทอดแบบไม่ตั้งใจหรือไม่เป็นทางการ อาจจะเกิดขึ้นแบบไม่มีแบบแผน เช่น การเล่าให้ลูกหลานฟัง การนำความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านมาใช้รักษาตนเองหรือคนในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์และจัดวงเสวนากลุ่มย่อยในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี หมู่ 4 ตำบลยางหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี พบว่าตัวแทนชุมชนต้องการให้มีการถ่ายทอดความรู้ทั้ง 2 รูปแบบ โดยนายเสน่ห์ แคนเพชร นายกองค์การบริหารส่วนตำบลยางหัก ได้กล่าวว่า “ที่ผ่านมา อบต. ได้ให้การสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมของพี่น้องกะเหรี่ยงในพื้นที่ยางหักอย่างสม่ำเสมอ ตั้งแต่การรวบรวมประวัติและจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ในรูปแบบเอกสาร การร่วมผลักดัน

จัดตั้งเป็นศูนย์วัฒนธรรมฯ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับทุกคนที่สนใจ แต่สำหรับภูมิปัญญาด้านสมุนไพรยังไม่เคยมีการจัดเก็บอย่างเป็นทางการ หากมีการรวบรวมข้อมูลจะช่วยทำให้การถ่ายทอดความรู้เป็นไปได้ง่ายขึ้น โดยองค์การบริหารส่วนตำบลยางหักยินดีสนับสนุนโครงการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าว”

5. การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (Knowledge Utilization or Application) ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้าน เนื่องจากความรู้ของบรรพบุรุษที่สั่งสมจะมีคุณค่าและคงอยู่ก็ต่อเมื่อยังคงมีคนเห็นความสำคัญและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เนื่องจากสภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้จำเป็นจะต้องมีการนำทั้งความรู้ที่มีอยู่เดิมและการแสวงหาความรู้ใหม่ไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นการกลับไปสู่การแสวงหาความรู้ใหม่ในขั้นตอนแรก เนื่องจากเมื่อมีการแสวงหาความรู้ใหม่ จะทำให้เกิดประสบการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้น เช่น การนำระบบมาตรฐานมาใช้ในการควบคุมคุณภาพสมุนไพรพื้นบ้านให้เป็นไปตามหลักสากลและระเบียบของกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนด้านสมุนไพรพื้นบ้าน ได้กล่าวว่า “ปัจจุบันได้มีการนำสมุนไพรบางชนิดในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมฯ มาทำผลิตภัณฑ์จำหน่าย เป็นลูกประคบและชุดยาต้มแก้ภัย ซึ่งได้รับความนิยมมีลูกค้าสั่งซื้อต่อเนื่อง แต่อยากให้หน่วยงานเข้ามาส่งเสริม สนับสนุนเรื่องมาตรฐานทางการแพทย์ ให้มีการรับรองจากหน่วยงานรัฐว่าเป็นสูตรยาที่ถูกต้อง ปลอดภัย”

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัย ทำให้เกิดข้อค้นพบว่า การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนขององค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงจำนวนและประเภทของพันธุ์พืชสมุนไพรในพื้นที่ ควรมีรูปแบบการจัดการดังนี้

Picture 1: The Model of Local Wisdom Management in Folk Herbs: Thai-Karen Cultural Center, Ban Hin Si, Yang Hak Sub-district, Pak Tho District, Ratchaburi Province

Source: Authors

จากแผนภาพอธิบายได้ว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสื จำเป็นต้องเกิดขึ้นโดยความร่วมมือแบบสามประสานโดยมีชุมชนเป็นฐานของความรู้ และมีสถาบันการศึกษาทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ร่วมแสวงหาและจัดเก็บข้อมูลด้วยหลักวิชาการอย่างเป็นระบบ ภายใต้การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งสามารถดำเนินการได้โดยการกำหนดเป็นนโยบาย แผนงานประจำปีที่มีความสอดคล้องกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรบริหารส่วนตำบลตามพรบ.สภาตำบลและองค์กรบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับ 7) พ.ศ.2562 ในมาตรา 78 ข้อ 8 บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นการเอื้ออำนวยต่อความสำเร็จของกระบวนการจัดการความรู้ซึ่งเกิดจากการร่วมมือกันของคนในชุมชนทุกขั้นตอน (ดังภาพด้านขวามือ)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสื ตำบลยางหัก อำเภopakทอ จังหวัดราชบุรี จากการศึกษาพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง ทั้ง 19 ไร่ มีจำนวน 26 ชนิดพันธุ์พืชสมุนไพร ได้แก่ กำลังวัวเถลิง, พญารากดำ, ปลาไหลเผือก, ไม้ฝาง, ไฟเดือนห้า, ต้นสามสิบ, โตไม่รู้ล้ม, เถาวัลย์เปรียง, กลิ้งกลางดง, ชี้อ้าย, สาบเสือ, ย่านาง, หอนตายหยาก, ตะแบกเลือด, บอระเพ็ด, ตะแบก, ปอกระบิด, มะตูม, ต้นเปลาใหญ่, กะพังโหม, คำโมกหลวง, กระเทือ, ต้นเปราะ, ว่านหางจระเข้, ว่านรางจืด, ว่านเขาควายใหญ่ อย่างไรก็ตาม การรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ของศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสื ทั้ง 19 ไร่ จากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นเพียงพื้นที่บางส่วนของป่าชุมชน ซึ่งได้ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ ตามพ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ.2562 ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมร่วมกับเจ้าหน้าที่ส่วนจัดการป่าชุมชนสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 10 (ราชบุรี) คณะกรรมการป่าชุมชนฯ องค์กรบริหารส่วนตำบลยางหัก เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านอย่างยั่งยืนในพื้นที่ต่อไป

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่ารูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านหินสื ตำบลยางหัก อำเภopakทอ จังหวัดราชบุรี คือ ชุมชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมดำเนินการในลักษณะที่เป็นวงจรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้องค์ความรู้มีการขับเคลื่อนอย่างยั่งยืนและเหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคม รวมถึงบริบทของชุมชนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Kanchanaphan (2001) ที่ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดเวลาและในภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจึงอาจเรียกได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ขึ้นอยู่กับปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ หากในสังคมต่าง ๆ ปราศจากกระบวนการเรียนรู้ถึงแม้จะมีปัญหาก็ใช้ไม่ได้กับการพัฒนา เพราะการพัฒนาหมายถึง สถานการณ์ที่ไม่คงที่สถานการณ์ที่ผันแปรตลอดเวลา มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาถ้าหากความรู้ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ก็ไม่สามารถที่จะเท่าทันการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นผู้วิจัยร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 3 กลุ่มจึงได้ร่วมกันวิเคราะห์รูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็น 5 ขั้นตอน คือ การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition), การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storing), การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing), การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (Knowledge Utilization or Application) ซึ่งสอดคล้องกับงานของงานของ Sukkasem (2020) เรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ของเมืองสมุนไพรจังหวัดปราจีนบุรีเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการจัดการความรู้ของเมืองสมุนไพรจังหวัดปราจีนบุรี ประกอบด้วย

6 ขั้นตอน คือ 1) การบ่งชี้ความรู้ 2) การสร้างและการแสวงหาความรู้ 3) การเผยแพร่ความรู้ 4) การจัดเก็บความรู้ และ 5) การประยุกต์ใช้ความรู้ และงานของ Chimphli (2012) เรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จ.นครราชสีมา พบว่ารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น, กระบวนการจัดการความรู้ และปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้ รวมไปถึงข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย คือ “การพึ่งตนเอง” ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งองค์ประกอบหลักทั้ง 3 ประการนั้น นำไปสู่การพึ่งตนเองขององค์กรชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยมีหลักการที่สำคัญได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี การยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการมีใจรักในงาน

สรุป

จากผลการศึกษาแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี พบว่าบริเวณโดยรอบศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง บ้านหินสี หมู่ 4 ตำบลยางหัก อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่หลากหลาย และคนในชุมชนบ้านหินสี ต.ยางหักมีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้าน สามารถนำสมุนไพรในพื้นที่บางชนิดมารักษาโรคหรือบำรุงร่างกายได้ แต่ความรู้ดังกล่าวไม่แพร่หลายมากนัก เพราะขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบจากปราชญ์ชุมชนด้านสมุนไพรพื้นบ้านซึ่งนับวันจะมีจำนวนลดลงตามอายุขัย ขณะเดียวกันก็ประสบปัญหาคนนอกพื้นที่เข้ามาเก็บสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ครวละมาก ๆ จึงมีโอกาสนี้จะสูญพันธุ์ได้ในอนาคต หากไม่จัดเก็บความรู้อย่างเป็นระบบและถ่ายทอดให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านอาจจะสูญหายได้ในอนาคต ดังนั้น คนในชุมชนทุกช่วงวัยจึงควรเข้ามามีส่วนในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ตั้งแต่กระบวนการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านและร่วมกันกำหนดรูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยงโดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษาและองค์กรทางด้านการแพทย์และสาธารณสุขร่วมส่งเสริมสนับสนุน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 องค์การบริหารส่วนตำบลยางหัก สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

1.2 โรงเรียนและหน่วยงานทางการศึกษาในตำบลยางหักสามารถนำข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์หรือต่อยอดในการทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.3 คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมไทย-กะเหรี่ยง สามารถนำผลจากการวิจัยไปเป็นข้อมูลจัดแสดงเพิ่มเติมในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการทดลองทำแปลงปลูกพืชสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชให้คงอยู่ในพื้นที่ต่อไป และควรมีการศึกษาทดลองนำพืชสมุนไพรพื้นบ้านมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

2.2 ควรขยายพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านให้ครอบคลุมพื้นที่ป่าชุมชน 84 ไร่ และควรมีการจัดทำสื่อให้ความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรพื้นบ้านในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายหรือทันสมัย เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์

References

- Agricultural Extension. (2024). *Basic Knowledge of Local Wisdom in Agricultural Promotion: Project to Develop a Database of Local Agricultural Knowledge to Enhance Local Identity*. Retrieved August 23, 2021, from https://mediatank.doae.go.th/medias/file_upload/03-2024/13-1792291394744231.pdf
- Bunyakiat, C. (2018). *Thai-Karen Cultural Center, Ban Hin Si*. Retrieved March 12, 2021, from <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/1366>
- Chimphli, K. (2012). *Knowledge Management Models for Local Wisdom in Wickerwork Handicrafts: A Case Study of Local Community Enterprises in Nakhon Ratchasima Province*. (Doctoral Dissertation). National Institute of Development Administration. Bangkok.
- Ditwirun, N. (2021). *A Project to Tell Stories on Fabrics and Weaving by the Elderly Through Digital Media*. Retrieved March 12, 2021, from <https://www.stwo.info/>
- Khotkanta, M. (2007). *Northeastern Wisdom, Northeastern Sa-On, Way of Life, Arts, Culture and Northeastern Language*. Retrieved August 12, 2020, from <http://www.isangate.com/local/knowledge.html>
- Nokkao, J. (2024). *Local Wisdom of the Palm Tree in Thailand: A Synthesis Knowledge from Research*. *Library Journal*, 65(1), 35-56.
- Plant Genetic Conservation Project Under the Royal Initiative of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn. (2021). *How to Collect Medicinal Herbs*. Retrieved June 15, 2021, from http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs1-4.htm
- Sukkasem, M. (2020). *Knowledge Management Model of Prachinburi Province Herbal City for Wellness Tourism*. *Dusit Thani College Journal*, 14(2), 86-102.
- Suphankun, S. (2020). *Knowledge Management: Search for Information from Textbooks*. Kalasin: Kalasin University.